

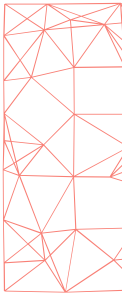
Az elmaradt rendszer­váltás: Bős–Nagymaros harminc éve

NAGY BOLDIZSÁR

„Magyar Érdemrend lovagkereszt polgári tagozat
kitüntetését vehetett át [...] dr. Nemcsók János,
a biológiai tudomány doktora, a Szegedi Tudományegyetem
Természettudományi és Informatikai Kar Biológiai Intézete
Biokémiai és Molekuláris Biológiai Tanszékének egyetemi tanára.”

Kormany.hu, 2019. március 18.

1. Premisszák¹

Bős–Nagymaros ügyében nem vagyok pártatlan. 1990 és 2010 között a minden­kori kormányt segítettem szakértelmemmel, amikor egyáltalán volt az ügy jogi vonatkozásaival foglalkozó csapat. 2010 óta nem veszek részt a nagyrészt láthatatlanul folytatott tárgyalásokban. Az 1990 és 2010 közötti kormányzati célokkal – kivéve a Nemcsók-korszakot, amelyben szintén nem vettem részt – azonosulok. A jelen állapotot a környezet és a felszín alatti vízkészletek megőrzése szempontjából fenntarthatatlannak tartom. Minden olyan tervet ellenzek, amely lemond arról, hogy a szigetközi-csallóközi térségben a főmeder és a mellékágak folyamatos kapcsolata mellett helyreálljon a természetesre emlékeztető vízjárási dinamika (bár kisebb volumenek segítségével, mint a Duna teljes vízhozama). A második vízlépcső megépítését, akár Nagymarosnál, akár Pilismarótnál kizárom a tárgyalásra érdemes alternatívák közül.

Ugyanakkor az alábbiakban a tudomány megkívánta mértékben tárgyszerű maradok – ez nem taktikai-stratégiai dolgozat (*policy paper*), hanem kísérlet egy lehetséges olvasat bemutatására. A kérdés, amelyre a választ

¹ A jelen tanulmány nagyban támaszkodik következő írásomra: NAGY Boldizsár, *The ICJ Judgment in the Gabčíkovo-Nagymaros Project Case and its Aftermath: Success or Failure? = A Bridge over Troubled Waters: Dispute Resolution in the Law of International Watercourses and the Law of the Sea*, szerk. BENATAR, MARCO, MESHEL, Tamar, Brill Nijhoff, Leiden, megjelenés előtt.

keresi, a következő: miért akadt el a bős–nagygyarosi vízlépcsőrendszer körül 1989-ben szélesebb körben nyilvánosságra került,² majd 1997-ben a hágai Nemzetközi Bíróságon ítélettel eldöntött vita megoldása, miért élünk együtt azóta is a Duna 1992. évi – a hágai Nemzetközi Bíróság szerint teljesen jogtalan – eltérítésével? Más szavakkal: miért nem valósult meg az a környezetbarát program, amely a vízlépcsőrendszer helyett egy hosszú távon gondolkodó, az elővigyázatosság elvére építő, a GDP-növekedés önértékét tagadó megközelítés nevében kívánta megállítani a két szocialista állam Szovjetunió által szorgalmazott hatalmas beruházását?

Tézisem a következő: a vita elsősorban azért maradt megoldatlan, mert Magyarországon a központosító állam nagyberuházásaiban érdekelt réteg – összefogva a szűk szakmai szempontból a vízerőmű-rendszert pártoló, a környezetvédelmi aggályokat ignoráló vagy lekicsinylő szakmával – folytonosan szemben állt a vita posztindusztriális, a környezetvédelmet a nyers gazdasági előnyök elé helyező, holisztikus szemléletet képviselő résztvevőivel. Kettejük harminc éve tartó birkózása kiegészült a szocialista energetikai fejlesztési eszméket a nemzeti öntudat ostyájába burkoló szlovák csökönységgel, így sem egységes és töretlenül képviselt magyar álláspont, sem megegyezés nem jöhetett létre.

Szempontomból fenyegető módon a vita befejezésére az ad esélyt, hogy a 2010 óta Magyarországon hatalmat gyakorlók feudálszocialista gyakorlata (az állam központi szerepével, a nemzetközi verseny korlátozásával, az anyagi növekedés bálványozásával és a politikai hűség szakmai érdemek elé helyezésével) közös nevezőre hozható a mélyen indusztriális és az erőműrendszert a szlovák nemzetépítés fontos mérőföldkövének tekintő mindenkori szlovák állásponttal, amely boldogan fogja tudomásul venni, hogy az évszázadokig a szlovákok fölött basáskodó erő most meghunyászkodik.

2. A vita története: kulcs a megoldatlanság magyarázatához

Bár a Magyar Tudományos Akadémia elnökségének állásfoglalása már 1983 decemberében indokoltnak látta a beruházás késleltetését vagy elhagyását, különösen mivel annak környezeti hatásait nem vizsgálták kellőképpen,³ a kétoldalú vita Csehszlovákiával csak 1989-ben robbant ki.

² A vízlépcsőrendszerrel kapcsolatban korábban is megjelentek cikkek, egy szűk réteg és az MSZMP vitája már a nyolcvanas évek elején elkezdődött, de a nyílt vita Csehszlovákiával még nem. A korai eseményeket legutóbb felidézte: VARGHA János, *Szómagia, Élet és Irodalom*, 2019. május 17.

³ A tényeket, amennyiben lehetséges, a „Gabčíkovo–Nagygyaros projekt” ügyében a Nemzetközi Bíróság elé benyújtott keresetlevélből idézem: *Case Concerning the Gabčíkovo–Nagygyaros Project (Hungary/Slovakia)*. Memorial of the Republic of Hungary, 1994. május 2., <https://www.icj-cij.org/files/case-related/92/10921.pdf>.

Ekkor a Magyar Népköztársaság megtagadta, hogy eleget tegyen a vízlépcsőrendszert létrehozó szerződésen alapuló Közös Egyezményes Terv végrehajtásának és tovább építse a nagymarosi vízlépcsőt anélkül, hogy annak a budapesti ivóvízellátásra gyakorolt hatását és egyéb környezeti kockázatait újraértékelné. Ősszel a magyar fél azt is megtagadta, hogy a kész dunakiliti duzzasztó mellett áttöltse (egy gáttal elreksse) a Dunát, és átterelje szinte a teljes vízhozamot a bősi erőműre.

1989 és 1992 között a felek kétoldalú tárgyalásokon, majd az akkori Európai Közösség (EK) közvetítésével törekedtek a megoldásra – mindhiába. 1992. október 23-án Csehszlovákia megkezdte a Duna önkényes és jogsértő elterelését Dunacsúnnál, és néhány nap alatt be is fejezte azt. Ezt követően az EK egyre erősebb nyomására, és talán azért is, hogy az 1993. január 1-jén függetlenné vált Szlovákia jobb színben tűnjön fel a nemzetközi szinten, Magyarország és Szlovákia megállapodott a vita nemzetközi bíróság elé bocsátásáról. A per négy évig tartott, s közben megmutatkoztak azok a jelek, amelyek a magyar politikai vezetés megosztottságát és a vízlépcsőpárti csoportok erejét mutatták. A perrel párhuzamosan ugyanis Horn Gyula akkori miniszterelnök titkos tárgyalásokat kezdett Szlovákiával, amelyeken épp azzal ellentétes álláspontot képviselt a magyar delegáció, mint amiért Hágában peres félként szót emelt.⁴

2.1. A Nemzetközi Bíróság ítéletének rövid összefoglalása

A Nemzetközi Bíróság 1997. szeptember 25-én hirdette ki ítéletét.⁵ Olvasatomban az ítélet legkurtább összefoglalása a következő: a bíróság elfogadta, hogy második erőművet és duzzasztót nem kell építeni, mivel mindkét fél lemondott a csúcsrajáratásról, ezért a nagymarosi vízlépcső felépítésének elmaradása csak annak tervezett befejezési időpontja és az ítélet közötti időben jelentett jogsértést, 1997 óta nem. A Duna elterelése viszont 1992 óta folyamatos jogsértés. Az ezzel okozott (és a megállapodásig okozandó) valamennyi kárt a Csehszlovákia helyébe lépett Szlovákiának meg kell térítenie. A bősi vízerőtelep és a két hajózsilip – a felvíz-és alvízcsatornával,

⁴ A tárgyalásokról lásd HERCZEGH Géza, *Bős-Nagymaros, Valóság*, 2004/2.; Összefoglaló jelentés a hágai Nemzetközi Bíróság ítéletének meghozatala után folytatott szlovák-magyar tárgyalások körülményeiről és a keretmegállapodás-tervezet létrejöttének körülményeit vizsgáló tényfeltáró albizottság tevékenységéről, https://www.parlament.hu/biz37/korb/dok/98_08m.htm.

⁵ Az ítélet elemzéséhez lásd NAGY Boldizsár, *A felek és a Nemzetközi Bíróság jogi álláspontja a Gabčíkovo (Bős)–Nagymarosi perben = A hágai döntés*, szerk. VARGHA János, *Enciklopédia*, Budapest, 1997.; DEETS, Stephen, *Constituting Interests and Identities in a Two-level Game: Understanding the Gabčíkovo-Nagymaros Dam Conflict*, *Foreign Policy Analysis*, 2009/1.; SZABÓ Marcel, *The Implementation of the Judgement of the ICJ in the Gabčíkovo-Nagymaros Dispute*, *Iustum Aequum Salutare*, 2009/1.; BARANYAI Gábor, BARTUS Gábor, *Anatomy of a Deadlock: A Systemic Analysis of Why the Gabčíkovo-Nagymaros Dam Dispute is Still Unresolved*, *Water Policy*, 2016/1.

a tározóval, valamint a dunacsúni duzzasztóval együtt – üzemelhet ugyan, de csak úgy, hogy valamennyi jelenbeli (vagyis az ügy jelen állása szerint valamennyi 2019-es) környezetvédelmi követelményt kielégítsen, beleértve ma már a vonatkozó EU-szabályokat is.

Annak feltárása, hogy milyen feltételek elégítenék ki a környezet kellő szintű védelmét, a felek közös feladata, azt tárgyalások révén kell megtalálniuk, majd a gyakorlatba átültetniük. A magyar félnek joga van visszatérni az így átredezett – azaz egy környezeti szempontból elfogadható vízmegosztáson és -dinamikán alapuló – üzemeltetéshez, de nem köteles erre. Ha kiszáll a bősi vízlépcső – immár környezeti szempontból elfogadható – üzemeltetéséből, akkor beépített tőkéje és felhasznált hidropotenciálja arányában részesednie kell a Szlovákiában termelt áramból.

2019 őszén a valóság köszönő viszonyban sincs ezzel az olvasattal. A Duna főmedrébe az évi átlagos vízhozam húsz százaléka érkezik, a Bősnél megtermelt elektromos energiából nem részesedünk (csak ha megvásároljuk), a környezet állapota – a vízpótló rendszerbe fektetett milliárdok ellenére – folyamatosan romlik. Eközben a főmeder és a mellékágak kapcsolatáról folyó, a nyilvánosság számára gyakorlatilag láthatatlan tárgyalások témája egy olyan műszaki megoldás, amely a főmedret keresztgátakkal lassú folyású víztestekre, szinte tavakra szabdalja – éppen úgy, ahogy azt az eredeti rendszer tervezői elképzelték.

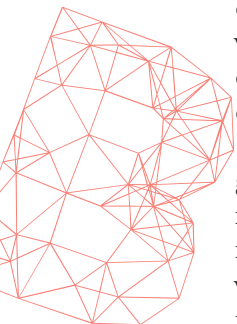
2.2. Az ítélet elárulása: 1997–1998

A Horn-kormány az ítéletet vereségnek kívánta beállítani.⁶ A Hágában a magyar álláspontot képviselt csapatot szélnek eresztették, és a korábbi titkos tárgyalásokat folytatókat (Göbölös Gábor, Prandler Árpád, Taba Lajos és mások) Nemcsók János vezérletével állították csatornába. Az 1998 tavaszáig folytatott tárgyalások produktuma egy szerződéstervezet volt, amely teljes mértékben semmibe vette az ítéletet. Magyarország Pilismarótnál vagy esetleg Nagymarosnál mégiscsak vízlépcsőt létesített volna, és nagyvonalúan még a teljesen jogellenesen épült C variáns beruházási költségeinek a felét is megtérítette volna.⁷

A Nemcsók-tárgyalások eredményeként megszüvegezett titkos keretszerződés közzététele hatalmas belpolitikai vihart kavart. A koalíció kisebbik pártja, az SZDSZ kihátrált a tervezett megállapodás mögül, így azt a magyar fél végül is nem írta alá, ami által nemzetközi jogilag nem létezővé vált, senkit semmire nem kötelezett. A megállapodást akkor ellenző Fidesz 1998 májusában megnyerte a választásokat.

⁶ Nagy Boldizsár, Györfy Katalin, *Iránytű nélkül. Merre tart a magyar kormány a szlovákokkal folytatott tárgyalásokon s hogyan tájékozódhat az olvasó?*, Beszélő, 1998/5., 28–30.

⁷ A tervezett megállapodás teljes szövegét közölte a Népszava 1998. március 11-i száma.

Szlovákia rossz néven vette a visszakoást, ezért – nem utolsósorban az őszi választásokra készülő Vladimír Mečiar nemzeti öntudatos gesztusaként – 1998. szeptember 3-án kiegészítő ítélet meghozatala iránt nyújtott be kérelmet, amelynek célja annak kimondatása volt, hogy „Magyarország viseli a felelősséget azért, mert a felek mind a mai napig nem tudtak meg egyezni az 1997. szeptember 25-i ítélet végrehajtásának módozatairól”, továbbá hogy a feleknek a rendezésről 1999. január 1-jéig egy keretmegállapodásban kell megegyezniük, ha pedig ez nem sikerül, akkor az eredeti, 1977. évi szerződés betartandó.

Az árulás része volt, hogy az 1995-ben hangsúlyozottan ideiglenes jelleggel, az ítélet meghozataláig kialakított vízmegosztási rendet a Nemcsók János vezette tárgyalódelegáció 1997 őszén határozatlan időre, „a Bős–Nagymarosi Vízlépcső ügyében a hágai Nemzetközi Bíróság által hozott ítélet végrehajtásának módozatairól szóló kétoldalú megállapodás megkötéséig” meghosszabbította.⁸ Erre hivatkozva korlátozza mindmáig a szlovák fél a főmederbe jutó vízmennyiséget a teljes átlagos évi vízhozam egyötödére. Eredetileg, 1995-ben a megállapodást azért kötöttük, hogy a dunakiliti fenékküszöb megépítésével lehetővé váljék a mellékágak sürgős vízpótlása arra az időre, amíg az ítélet megszületik. Ezért fogadtuk el a kirívóan alacsony mennyiséget, a 6. cikkben hangsúlyozva: „Ez a Megállapodás ideiglenes jellegű, amíg a Nemzetközi Bíróság a Gabčíkovo-Nagymaros ügyben ítéletét meghozza és nem érinti a Felek fennálló jogait és kötelezettségeit, valamint a Bíróság elé terjesztett vitájukban elfoglalt pozícióikat.”⁹

Készen állt tehát a képlet, amely azóta is kísért: a magyar kormányzat, a parlamenten és a vezető pártokon belül vannak olyan szereplők, akik komoly erőforrásokat mozgósítanak egy környezetileg fenntartható megoldás megvalósítása érdekében, és vannak olyanok, akik az ítéletet félretéve vissza akarnak térni a két szocialista szövetséges politikai nászában fogant beruházáshoz. Szlovákia eközben legszívesebben a kétduzzasztóműves, csúcsrajáratásos vízlépcsőrendszerhez térne vissza, ahogyan azt a hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején a mérnökök megtervezték.¹⁰

⁸ 2412/1997. (XII. 17.) kormányhatározat a Magyar Köztársaság Kormánya és a Szlovák Köztársaság Kormánya között a Dunában és a Mosoni-Dunában egyes ideiglenes műszaki intézkedésekről és vízhozamokról Budapesten, 1995. április 19-én aláírt Megállapodás időbeli hatályának meghosszabbításáról.

⁹ Megállapodás a Magyar Köztársaság Kormánya és a Szlovák Köztársaság Kormánya között egyes ideiglenes műszaki intézkedésekről és vízhozamokról a Dunában és a Mosoni-Dunában, 1995. április 19. Nem hirdették ki. Lásd <http://www.bos-nagymaros.hu/jog/szerzodes/pageszerzodes.htm>.

¹⁰ A közös beruházási program 1964-re készen állt és 1967-ben véglegesítették.

2.3. Halvány remény, majd növekvő reménytelenség: 1998–2010

Az Orbán-kormány 1998. november 27-én kezdte újra a tárgyalásokat, amelyeken a kormányküldöttséget Székely László kormánybiztos vezette. E tárgyalások kedvéért a két állam arra kérte a Nemzetközi Bíróságot, hogy a Szlovákia által kezdeményezett új eljárásban ne tegyen lépéseket.¹¹ A reménysugár akkor csillant fel, amikor 1999 májusában a felek megegyeztek arról, hogy Magyarország előterjeszti javaslatát az ítéletnek megfelelő, második vízlépcső nélküli rendszerre.¹²

Ezzel új helyzet állt elő, mert a perben Magyarország a teljes beruházás elhagyása, Szlovákia pedig a megtartása mellett érvelt, egyik fél sem terjesztett elő kompromisszumos javaslatot. Székely Lászlónak most a magyar mérnökök és tudósok csapatával arra kellett javaslatot tennie, milyen ökológia követelmények kielégítését várjuk el a létrehozandó új rendszertől, amely nem teszi lehetetlenné a bősi erőmű – korlátozottabb – működését, de alkalmas arra, hogy a szigetközi és a csallóközi térséget megóvja-regenerálja, valamint a Szap alatti szakaszon is biztosítsa a folyamatos hajózást.

1999 nyarán és őszén lázas munka folyt. Ennek eredményeként 1999 decemberében Magyarország egy 1300 oldalas dokumentumköteget nyújtott át, amelyben nem határozta meg pontosan, hogy milyen műszaki beavatkozás elégitené ki az ökológiai, hajózási és egyéb követelményeket, hanem a szigetközi szakaszra vonatkozóan öt alternatívát vázolt fel, áttekintve ezek előnyeit és hátrányait. A javaslat a megvalósítandó változat közös kiválasztását helyezte kilátásba, azt követően, hogy a két állam együtt komoly hatásvizsgálatnak veti alá az alternatívákat.

Új és konstruktív elem volt a csomaggal együtt átadott szerződéstervezet, amely rendezte volna a tulajdoni hányadot – figyelembe véve, hogy nincs második vízlépcső – és megszabta volna a (közös) üzemeltetés legfontosabb paramétereit, a megállapodás-tervezetbe foglalt ökológiai célok fényében.

A válasz 2000 decemberében érkezett meg és teljesen elutasító volt: lényegében úgy tett, mintha a felek nem egyeztek volna meg másfél évvel korábban abban, hogy a magyar javaslat nem fog számolni a második vízlépcsővel. A 2001 első felében folytatott tárgyalások felfedték, hogy Szlovákia nem áll készen érdemi együttműködésre egy alsó vízlépcső nélküli és

¹¹ Az ügy mocsanatlanul aludt 2017. június 30-áig, amikor a szlovák kormányképviselő arról értesítette a bíróságot, hogy kéri az 1998-ban elkezdett új eljárás megszakítását és törlését a lajstromból. E kéréshez a magyar fél képviselője hozzájárult. A szakma által sem teljesen értett módon az alapügy ennek ellenére még mindig függő ügyként szerepel a Nemzetközi Bíróság lajstromában és honlapján.

¹² Az 1998 és 2002 közötti tárgyalásokról kiváló összefoglaló tanulmányt írt Kovács György, csatolva munkájához az összes jegyzőkönyvet és egyéb fontos iratot. A „Bős–Nagymarosi Vízlépcső” ügyének jelenlegi helyzete. Áttekintő elemzés az 1998 nyara és 2002 tavasza közötti időszak kétoldalú tárgyalásairól és az azok nyomán kialakult helyzetről, Budapest, 2003. április 10., http://kovacsgyorgy.eu/wp-content/uploads/2017/10/Negotiation_final-m%C3%A1solat.pdf.

a felső szakaszon érdemi átrendeződéssel járó beavatkozás kidolgozására. Ekkor a tárgyalások válaszúthoz érkeztek. Az egyik lehetőség az volt, hogy véget vetnek a kétoldalú egyezkedésnek, és vagy visszatérnek a Nemzetközi Bírósághoz, vagy egy, a környezetvédelem terén speciális felkészültségű ad hoc választottbírósgot kérnek fel. A másik lehetőség abban állt, hogy a két ország talál valamilyen formulát, amely a kibékíthetetlen ellentétek áhidalására vagy legalább időhúzásra alkalmas – egészen a 2002-ben esedékes választásokig.

Az Orbán-kormány a második lehetőséget választotta, a szlovákok legnagyobb örömeire, hiszen a *status quo* nekik kedvezett: a részben a magyar fél által épített és a magyar hidropotenciált is hasznosító bősi erőműben megtermelt teljes energiamentisíget a sajátjukként hasznosították, fenntartva a Nemzetközi Bíróság által már 1997-ben jogsértőnek minősített állapotot. A 2002-es választásokig hátralevő idő számalmas időhúzással telt: két munkacsoportot hoztak létre (egy műszaki-technikait és egy jogit), amelyek azzal mulatták az időt, hogy hosszú hónapokig saját feladataik meghatározásáról tárgyaltak, azaz arról, mi is legyen majdani tárgyalásaik és vizsgálataik tárgya.

A reménytelenség csak nőtt a 2002. tavaszi választások után, ugyanis az új szocialista–liberális koalíció több mint egy évig fel sem vette a tárgyalások fonalát, jelezve ezzel, hogy már megint nincs határozott preferenciája. 2004-ben mégiscsak megindultak a kétoldalú tárgyalások, s némi bizakodásra adott okot, hogy május 1-jétől mindkét országot kötelezte az EU joga: azt lehetett hinni, hogy az unió fejlett környezet- és vízvédelmi szabályozása új lendületet ad, és a természeti erőforrások, így az ivóvízkincs megőrzését az energiatermelés elé helyezők táborának biztosít muníciót, miközben lehetővé teszi, hogy a két ország az EU-jog alapján presztízvesztéség nélkül érdemi kompromisszumot kössön.

Nem ez történt. A szlovák delegáció lényegében elutasította az EU-jog bevonását, nem volt hajlandó az ítéletet az unió környezet- és természetvédelmi jogának, különösen a Víz Keretirányelvnek a fényében értelmezni és alkalmazni.¹³ 2006 őszére kiderült, hogy a munkacsoportok (beleértve az időközben megalakított gazdasági munkacsoportot is) semmilyen érdemi megállapodást nem értek el, ezért jobblétre szenderültek.

Ez ismét alkalmas pillanat lett volna kiköpni az évtizede rágott gittet,¹⁴ de ehelyett megint egy új formulát találtak a felek: megállapodtak abban, hogy immár együtt, harmadik fél bevonásával tekintik át, milyen műszaki

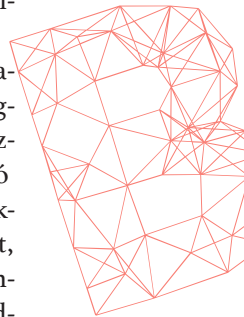
¹³ Erdey György, a magyar delegáció vezetője még a 2006. december 6-i plenáris ülésen is hosszan fejtegette, miért lenne fontos az EU-jogot alapul venni, holott akkor már a jogi munkacsoportban folyt tárgyalások világosan mutatták, hogy Szlovákia ennek ellenszegül. Erdey beszéde itt olvasható: http://www.gabcikovo.gov.sk/old.gabcikovo.gov.sk/arch/061219_pr2HU.htm.

¹⁴ Szabó Marcel 2009-ben megjelent tanulmányában ugyancsak felveti, hogy a lehetőségek kimerültével „magától értetődő lehetőség lenne a visszatérés a Nemzetközi Bírósághoz”. Szabó, *l. m.*, 23.

megoldás felelne meg az ítéletben támasztott azon követelménynek, hogy a rendszer a fenntartható fejlődés eszméjével összhangban működjék.¹⁵ Az elképzelés nem volt ördögtől való: egy lehetőség szerint depolitizált, pártatlan, nemzetközi szakértők bevonásával folytatott elemzés során választani ki azt a megoldást, amely megvédi a Szigetközt és a Csallóközt, s mégsem lehetetleníti el az áramtermelést Bősön. A folyamatot stratégiai környezeti vizsgálatnak nevezték el, de már a kezdeteknél elvérzett: a szlovák fél nem vett részt a közös munkacsoportok felállításában, ehelyett azt javasolta, hogy mindkét fél egyoldalúan végezze el a vizsgálatot, majd a két nemzeti jelentésből gyúrjanak egy közöset. Ebből sem lett semmi, mert bár Magyarország – nemzetközi szakértők bevonásával – kidolgozott egy részletes anyagot a lehetséges alternatívákról, azok előnyeiről és hátrányairól,¹⁶ Szlovákia nem készítette el a magáét, és a 2010-es választások be is rekesztették ezt a korszakot. Ráadásul a megvalósíthatósági tanulmány politikai viták kereszttüzébe került, mivel nem bocsátották széles körű vitára, mielőtt átadták a leendő közös vizsgálatot végző munkacsoport szlovák elnökének.¹⁷

Egy tucat év telt el minden eredmény nélkül. Sem a Fidesz, sem a szocialista–liberális koalíció nem szánta rá magát a terméketlen tárgyalások megszakítására. Az előbbi ugyan 1998-as választási győzelmét részben a vízlépcsőkkel szembeni indulat felélesztésének – a perbeli céljainkat eláruló Nemcsók-féle tervezet pellengérré állításának – köszönhette, és két évig aktívan támogatta a környezeti célokat szolgáló megegyezésre való törekvést, később mégis beletörődött a szlovák ellenállásba és került a nyílt konfrontációt. A szocialisták vezette kormány minimális anyagi kereteket és mindösszesen egy státuszt biztosított az egyébként helyettes államtitkárként működő kormány meghatalmazottnak, ezzel is jelezve, hogy csak szerény eszközöket kíván bevetni a szlovák ellenállás megtörésére. Az egész időszakra jellemző, hogy a vízügyben és a szocialista párt környékén, valamint a Szigetközben is jelentős erők dolgoztak azon, hogy mégiscsak az 1977. évi szerződésben foglaltakhoz hasonló állapotokat hozzanak létre, vagy legalább elfogadtassák azt, hogy a főmeder a szigetközi szakaszon a Duna vízhozamának töredékét kapja.¹⁸

¹⁵ Lásd a Nemzetközi Bíróság ítéletének 140–141. pontját.

¹⁶ *Feasibility Study: The Rehabilitation of the Szigetköz Reach of the Danube*, Budapest, 2010. február, <https://www.dropbox.com/s/o9g89r4m8o4xu13/FesaibilityStudySzigetkoz%20másolat.pdf?dl=0>.

¹⁷ Lásd VII. Szigetköz Hírlevél, 2010. március 31., <https://www.greenfo.hu/wp-content/uploads/upload/Szigetk%C3%B6z%20h%C3%ADrlev%C3%A9l%20VII.doc>.

¹⁸ Nyerges Csaba és Cséfalvay Attila könyve számos interjút közöl a vízlépcsőt pártolókkal, akik élénken beszámolnak az érintett időszakban folytatott küzdelmükről a „budapesti zöldekkel”. Lásd NYERGES Csaba, CSÉFALVAY Attila, *Eltaszított fele királyság*, Kisalföld, Győr, 2014.

2.4. Stagnálás, titkosság, újabb nekifeszülés: 2010–2019

A Fidesz a 2010-es kampányban nem bolygatta Bős–Nagymaros ügyét, ahogy utána sem, egészen 2012-ig, amikor felhatalmazta Szabó Marcellt, a később ombudsman-helyettesé, majd alkotmánybíróvá választott nemzetközi jogászt a dunai vízlépcsőre vonatkozó, „a hágai Nemzetközi Bíróság ítéletével összhangban álló szerződés létrehozására” irányuló kormányközi szakértői tárgyalások vezetésére, akit ugyanazon év decemberében ugyanilyen megbízatással Székely László váltott fel. Ő 2014 júniusában adta át a stafétabotot a feladatot ma is ellátó Baranyai Gábornak. Mindhárom férfi „régimotoros”, hiszen Szabó Marcel már 1998–2002 között tagja volt Székely László csapatának, Baranyai Gábor pedig a 2002 és 2010 közötti tárgyalások cselekvő részese volt, különösen amikor szűkebb szakterülete, az EU-jog előtérbe került.

Mit értek el és mit képviseltek e tapasztalt szakemberek? Tevékenységüknek fájdalmasan kevés nyilvános nyoma van. Míg 2002 és 2010 között egy intenzíven frissített honlap valamennyi tárgyalási fordulóról beszámolt és a tárgyalásokon megszületett dokumentumokat, jegyzőkönyveket azon melegében közölte,¹⁹ a 2010 utáni eseményekről annyi információt találunk, mint amennyi aranyat a dunai aranymosó a szitáján: jobb esetben fel-felbukkan egy-egy fényes morzsa a sok tonnányi információhomok átrostálásakor.

Még az sem világos, mikor kezdődtek újra a tárgyalások, mert Szabó Marcel, akit 2012 áprilisában neveztek ki főtárgyalónak, április 21-én úgy nyilatkozott, hogy januárban már voltak „előkészítő megbeszélések”.²⁰ Hogy ezeket ki folytatta, kivel és miről – a nyilvánosság minderről nem tudhatott meg semmit, mint ahogy később a Székely László időszakában lezajlott fordulókról sem szivárgott ki érdemi hír.²¹

Az első komolyabb nyilvánosságot kapott hír Baranyai Gábor időszakából való. Közzétételét nem ő kezdeményezte, hanem a nem kormányzati szektor, amely hozzájutott a határokkal osztott természeti erőforrások fenntartható használatáért felelős miniszteri biztos előző napi tárgyalásairól készült,

¹⁹ Az internet nem felejt: a wayback machine segítségével a honlap tartalmának jelentős része kiásható. Lásd <https://archive.org/web>, beírandó: www.bosnagymaros.hu.

²⁰ Az eredetileg a Kisalföldnek adott interjú szövege itt érhető el: <http://szigetkoz.eu/sajto2/tisztanlatas.htm>.

²¹ Az Országgyűlés Fenntartható Fejlődés Bizottságának 2013. június 11-én tartott üléséről készült jegyzőkönyv szerint Székely László két „informális” találkozót tartott a szlovák kormány meghatalmazottal, akivel bejárták Visegrádot (vajon miért? – N. B.) és Bóst. Az utóbbi helyszínen a „Lazar úrként” említett szlovák kormány meghatalmazott érdekes gesztust tett: „A zsilip irányítótoronyában ő hívta fel a figyelmünket arra, hogy figyeljük meg, hogy a zsilip eresztése közben hogyan remeg az egész épület, és hogy ez rosszul van alapozva” – számolt be Székely László a bizottságnak. Lásd <https://www.parlament.hu/documents/static/biz39/bizjvk39/FFB/1306111.pdf>.

Trócsányi László miniszterhez írott feljegyzéséhez.²² Ebben a felek rögzítették: „Céljuk a status quo-hoz minél közelebb álló megoldás kidolgozása, amely politikailag és jogilag is a lehető legegyszerűbb módon valósulna meg”,²³ továbbá tudomásul vették, hogy a – hároméves késéssel, 2013-ban átadott szlovák stratégiai környezeti vizsgálati jelentés nyomán létrehozott, a nyilvánosságnak sehol be nem jelentett – Stratégiai Környezeti Vizsgálati Munkacsoport „kidolgozta a Dunacsún–Szap közötti Duna-szakaszon elhelyezendő négy fenékküszöb pontos helyét”.²⁴ Ez a tanulmány terjedelmi okokból nem foglalkozhat a műszaki-ökológiai kérdésekkel, de tézisének igazolásához fontos tudni, hogy a főmederbe telepítendő fenékgátak terve része volt az eredeti, 1977-es rendszernek, és célja az volt, hogy a megfelelő vízhozam helyett a folyam drasztikus lelassulásával járó vízszintemelkedést idézzon elő, így fűzve össze a mellékágakat a főággal. A status quo-hoz közel álló megoldás nem jelent mást, mint a jelenlegi jogellenes helyzet közeli rokonának legalizálását.

Az eredeti rendszerhez való visszatérés veszélyét hordozza a Stratégiai Környezeti Vizsgálat következtetéseinek Szap–Budapest szakaszra vonatkozó része, amely a három vizsgálandó lehetőség között felsorolja a duzzasztást is, amelyről a közös következtetések világosan kimondják, hogy a vizsgálandó duzzasztásos megoldás „az eredeti nagymarosi gát projektjén alapul”.²⁵

3. Mérleg: megszüntetve megőrzés, elmaradt rendszerváltás

Itt tartunk hát 2019-ben. Zajlik a négy keresztgátas verzió értékelése, abban a reményben, hogy találnak olyan műszaki megoldást és üzemrendet, amelyre az ökológusok is rábólintanak, a vízpótlásért felelősöknek is tetszik és az erőműben energiát termelők is elviselik.²⁶ A törekvés 1989 óta velünk van: üzemeljen Bős környezetileg megfelelő módon, ha tud. A per idején azt gondolta az abban részt vevő szakértői gárda, hogy nincs ilyen megoldás, de a titkos tárgyalásokat folytató párhuzamos delegáció úgy vélte,

²² Lásd http://vedegylet.hu/doc/duna_f723_bg_t_im.pdf.

²³ Figyelemre méltó módon Baranyai Gábor 2015. november 24-én, az Országgyűlés Fenntartható Fejlődés Bizottsága és Külügyi Bizottsága együttes ülésén a „status quót” értelmezve így fogalmazott: „a status quo azt jelenti, hogy nem építjük fel Nagymarost, és hogy alapvetően nem kívánunk részt venni a bősi erőműben. Azonban az egyik feltétele az, hogy kapjunk több vizet”. Lásd <https://www.parlament.hu/documents/static/biz40/bizjkv40/FFB/1511242.pdf>.

²⁴ *Joint Conclusions of Strategic Environmental Assessment of the Gabčíkovo-Nagymaros Project*, http://mta.hu/data/dokumentumok/hatteranyagok/konferenciak/szigetkozi_konferencia/JOINT_CONCLUSIONS_SEA_25092015-fin_GYOR.doc.

²⁵ Uo.

²⁶ Baranyai Gábor személyes közlése, az én értelmezésemben.

van, mégpedig az eredeti terv kis finomításokkal. 1989, 1992 vagy 1997 óta szinte semmi sem változott: a kérdés továbbra is az, milyen súllyal vesszük figyelembe a hosszú távon hasznosítható, felszín alatti édesvízkészletnek, az ökológiai sokféleségnek, a természet háborítatlanságának az értékét, s milyennel a megtermelt energiát és a rövid távú turisztikai, hajózási és egyéb hasznokat.²⁷

Miért nem sikerült erről megállapodnunk? A magyar szakirodalomban különféle magyarázatok bukkantak fel. Szabó Marcel 2009-ben megjelent dolgozata elsősorban az 1997. évi ítélet nem egyértelmű megfogalmazásait okolja a megállapodás elmaradásáért, valamint azt, hogy Szlovákia 1999 körül késznek mutatkozott egy Nagymaros nélküli megoldás elfogadására, de később visszakozott.²⁸ Baranyai Gábor és Bartus Gábor 2016-ban a tárgyalások kudarcának három tényezőjére világított rá.²⁹ Az első az, hogy a Nemzetközi Bíróság ítélete nem rajzolta ki világosan a felek ítélet utáni jogait és kötelezettségeit, homályos maradt abban a tekintetben, hogy a meglévő és a meg nem épített létesítményeknek mi legyen a sorsa.³⁰ A második az, hogy az ügy politikai keretezése a közös szocialista gyökérből két egészen különböző fává nőtt: míg Szlovákiában a modernizáció, a nemzeti siker és az energiafüggetlenség szimbóluma lett, addig Magyarországon a gazdaságilag és ökológiailag irracionális iparosítás szimbólumává vált, tetéztve a szélsőjobb indulatával, amit a Duna egyoldalú elterelése kiváltott.³¹ A kudarc harmadik összetevője Baranyai és Bartus szerint az, hogy a felek tárgyalásaikat zéró összegű játszmaként élik meg, saját veszteségüknek látva a másik fél bármilyen nyereségét.

Az eddig írtakból az következik, hogy a bős–nagymarosi vízlépcsőrendszer övező vita története olvasható egy elmaradt rendszerváltás történeteként. 2019-ben mindazok a törekvések jelen vannak, amelyek 1989-ben az építkezés felfüggesztéséhez vezettek magyar oldalon, illetve a Duna önkényes eltereléséhez és a C variáns üzembe helyezéséhez (cseh)szlovák oldalon. „Szlovákia részéről nincs igazából politikai szándék arra, hogy bármiben előrelépjünk” – jelentette ki Baranyai Gábor 2015-ben.³² Baranyai bízik

²⁷ Ez a tanulmány terjedelmi okokból nem foglalkozhat a vízlépcsőrendszer hatásainak gazdasági, esztétikai és egyéb számbavételével. A főszöveg szándékosan hagyta ki az árvízvédelmet, mert pusztán annak az áttekintése, hogy a jelenlegi állapot növeli-e vagy csökkenti az árvízveszélyt (és mely szakaszokon), sok oldalra rúgna és radikálisan szemben álló nézetek ütköztetését kívánná, anélkül, hogy abban én igazságot tudnék tenni.

²⁸ SZABÓ, I. M.

²⁹ BARANYAI, BARTUS, I. M.

³⁰ Mint a fenti 2.1. pontból látható, aggályukat értem, de nem osztom egészen. Szerintem – és a kommentátorok többsége szerint – az ítélet jóhiszemű olvasata eligazít a legtöbb alapkérdésben.

³¹ Ezt a gondolatmenetet – akkor még nem a tárgyalások kudarcának magyarázataként – 1992-ben magam is felvettem, amikor amellet érveltem, hogy a szlovák magatartás értelmezhető egy iparosító, nacionalista magatartásként, míg Magyarország ellenkezése az erőműrendszerrel szemben felfogható egy posztindusztriális, az elővigyázatosság elvén alapuló megközelítésként. NAGY Boldizsár, *The Danube Dispute: Conflicting Paradigms*, The New Hungarian Quarterly, 1992. tél, 56.

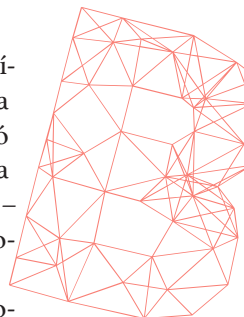
³² Lásd <https://www.parlament.hu/documents/static/biz40/bizjvk40/KUB/1511242.pdf>.

abban, hogy a vele tárgyaló ifjabb nemzedék, amely nem foglya 1989 mítoszainak és a széttartó tárgyalási paradigmáknak, majd létrehozza ezt a politikai szándékot,³³ és kialakul egy, a „status quohoz minél közelebb álló megoldás”, amelyet egy magyar–szlovák közös fejlesztési paradigmába illesztve az ügyért felelős Palkovics László miniszter és szlovák kollégája – az éppen éledező szlovák környezetvédelmi mozgalmakat pacifikálva – elfogadtat mindkét országban.

Tovább fűzve a megszűntetve megőrzés gondolatát: a tervezett beavatkozás körüli titkolódzás semmiben nem különbözik a nyolcvanas évek végén tapasztalttól. 2019. február 14-én a szlovák közlekedési minisztérium Somorján (Csölösztőn) „tájékoztató szemináriumot” tartott, amelyen „mind szlovák, mind magyar részről szakemberek és specialisták vettek részt és tartottak előadásokat”.³⁴ Értesült erről a hazai érdeklődő közvélemény? Nem. A jelen tanulmány is bizonyítja, hogy aki nem bújja az Országgyűlés Fenn tartható Fejlődés Bizottságának jegyzőkönyveit, az csak akkor értesül a fejleményekről, ha véletlenül valami kiszivárog vagy egy lelkes nyugat-dunántúli újságíró a helyi lapban közöl néhány sort.

A titkosságnál és a mögötte meghúzódó, az ellenvéleményekkel szembesülni nem kész kormányzati hübrisznél fontosabb azonban e szöveg fő üzenete: Bős–Nagymaros ügyében a döntéshozók végig megosztottak voltak. Hol a környezetvédelmet pártoló, hosszú távon tervező, a nem piaci értékeket is becsülő erők kerekedtek felül, hol a mérnöki tudásban és a műszaki megoldások mindenhatóságában bízó, a piacosítható értékeket a szimbolikusak elé helyezők. Az előbbiek vitték a pert, az utóbbiak folytatták a nyilvánosság elől nagyrészt elrejtett kétoldalú tárgyalásokat a per idején, majd 1997 szeptembere és 1998 februárja között. Az előbbiek alkották Székely László és Erdey György csapatát, az utóbbiak akadályozták meg, hogy a kétoldalú tárgyalások a nyilvánvaló eredménytelenség ellenére véget érjenek, s ők fosztották meg a tárgyalókat attól a költségvetési támogatástól, amelynek révén hatékonyabb bizonyítékokat szolgáltathattak volna. Ugyancsak ők voltak azok, akik kétszer is (2002–2004, majd 2010–2012 között) hosszabb szüneteket iktattak a kétoldalú tárgyalásokba, mert nem voltak érdekeltek az ítélet mielőbbi végrehajtásában.

Az ítéletnek megfelelő kimenetelben érdekelt, a környezetet elsőbbségben részesítő, az EU jogát aktívan alkalmazni kívánó erőkkel szemben állók szövetségese volt mindvégig a szlovák delegáció, amely türelmes horgász-

³³ „Az látszik, hogy jelenleg van egy nagyon pozitív tárgyalási kémia a felek között, ez jelentős részben egyébként úgy gondolom, betudható az én partneremnek, aki egy politikus. Tehát nem egy öreg vízépítő mérnök, ami korábban volt megszokott. Egy politikus, aki ebben lehetőséget lát, egyébként magyar felmenőkkel bír, szeretné a két országnak a helyzetéből ezt az indokolatlanul sokáig beragadt konfliktust kiszedni, illetve úgy gondolja, és látom, erre hatása is van, hogy a szlovák belpolitika megérett arra, hogy valamiféle kompromisszumot kössenek a magyarokkal.” Lásd Uo.

³⁴ SOMOGYI Katalin, *Kinek kellene az erőművek?*, Új Szó, 2019. február 20., <https://ujsozso.com/regio/kinek-kellenek-az-eromuvek>.

ként immár harminc éve fászsztja a magyar halat.³⁵ Előbb-utóbb majd csak fölülkerekednek Budapesten is a jelen jogsértő helyzetet legalizálni kész erők, s akkor négy keresztgátért cserébe (amelyből kettőt-kettőt finanszíroznak a felek, ha az EU nem ad rá pénzt), egy kis kozmetikázással fennmaradhat, ami 1989–1992-ben létrejött.

Magyarország nem váltotta be az 1989-ben felvillantott reményt, nem vált a szocialista iparosítás növekedésorientált hívéből a posztindusztriális kor anyagi javakat az életminőség kedvéért háttérbe szorító, környezettudatos társadalmává. Inkább beszántotta magát a Környezetvédelmi Minisztériumot, a Természetvédelmi Hivatalt, a Műemlékvédelmi Hivatalt és még sorolhatnánk.

Ha 2019-ben az a Fidesz „üti lovaggá” Nemcsók Jánost, amely 1998-ban a nemcsóki szerződéstervezet ellen küzdve győzött a választásokon, miközben maga Nemcsók ma is örömmel egyeztetne a szlovákokkal az alsó vízlépcső felépítéséről, és élete egyik legnagyobb élményeként emlékszik arra, amikor az MSZP pártértekezletén 1998-ban felállva tapsolták meg,³⁶ akkor itt, Bős–Nagymaros ügyében nem történt rendszerváltás. Legfeljebb annyi, hogy az új egypárt a régi helyébe lépett. A hegeli megszüntetve megőrzésre keresve sem találni megfelelőbb példát. Ezt aligha vitatják majd azok, akik elsőként sétálnak át a nagymarosi duzzasztó koronáján.³⁷

³⁵ Stephen Deets más szavakkal mondja ugyanezt: „A szlovák kormány soha nem próbált meg valóban kompromisszumot kötni.” DEETS, *l. m.*, 53.

³⁶ *Méltósággal viselem a rám rakott keresztet* [Interjú Nemcsók Jánossal] = NYERGES, CSÉFALVAY, *l. m.*, 146.

³⁷ „Nem csupán az én véleményem, hanem sokunké, amikor kijelentem: nagyon nagy a valószínűsége, hogy még ebben az évszázadban megépül a nagymaroséhoz hasonló célú, méretű, hasznosságú vízi mű.” SZENTGYÖRGYVÖLGYI Zsuzsa, *Szóömlés, Élet és Irodalom*, 2019. május 21.